

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGINING RIVOJIDA MUTAXASSIS KADRLARNING TUTGAN O'RNI

Nurmuhammadova Mohina Xabibullo qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali Tarix fani o'qituvchisi

mohinanurmuhammedova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-0547-6657>

tel: 998979900125

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18438511>

Annotatsiya: Ushbu tezis 1991–2025-yillarda O'zbekiston qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish jarayonida mutaxassis kadrlarning institutsional va amaliy rolini tarixiy tahlil qiladi. Tadqiqotda tarixiy-taqqoslama, tizimli yondashuv hamda hujjatlar tahlili qo'llanadi. Ilmiy yangilik sifatida kadrlar tayyorlash zanjiri, bilim-transfer mexanizmlari va hududiy ixtisoslashuvning o'zaro bog'liqligi asoslab beriladi.

Аннотация. В тезисе анализируется институциональная и практическая роль профессиональных кадров в модернизации сельского хозяйства Узбекистана в 1991–2025 гг. Использованы историко-сравнительный метод, системный подход и анализ документов. Научная новизна заключается в обосновании взаимосвязи подготовки кадров, механизмов трансфера знаний и региональной специализации аграрного развития.

Annotation. This thesis examines the institutional and practical role of professional specialists in the modernization of Uzbekistan's agriculture from 1991 to 2025. It applies historical-comparative analysis, a systems approach, and document analysis. The novelty lies in explaining how training pipelines, knowledge-transfer mechanisms, and regional specialization interacted to shape modernization outcomes.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi modernizatsiyasi, mutaxassis kadrlar, agrar ta'lim, ilmiy maslahat xizmati, innovatsiya transferi, hududiy ixtisoslashuv, mehnat bozori.

Ключевые слова: модернизация сельского хозяйства, профессиональные кадры, аграрное образование, консультационная служба, трансфер инноваций, региональная специализация, рынок труда.

Keywords: agricultural modernization, professional workforce, agrarian education, extension services, innovation transfer, regional specialization, labor market.

Asosiy matn. O'zbekiston mustaqillik davrida qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish masalasini nafaqat texnika va texnologiya yangilanishi, balki inson kapitalining sifat jihatidan o'sishi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida boshdan kechirdi. 1991–2025-yillarda agrar sohada institutsional o'zgarishlar, ishlab chiqarish tuzilmasining qayta tashkil etilishi, bozor mexanizmlarining bosqichma-bosqich kengayishi va resurslardan foydalanishning yangi me'yorlari shakllandi. Bunday murakkab transformatsiyada mutaxassis kadrlar, ya'ni agronom, zootexnik, veterinariya shifokori, meliorator, gidrotexnik, mexanizator, iqtisodchi va boshqaruv kadrlari modernizatsiyaning tashkiliy-texnologik "tashuvchi" kuchi bo'ldi. Kadrlar omili modernizatsiyani tezlashtiruvchi ham, noto'g'ri dizayn qilingan ta'lim va boshqaruv qarorlari sharoitida modernizatsiyani sekinlashtiruvchi ham ta'sir ko'rsatishi mumkinligi tarixiy tajribada ko'rindi.

1990-yillar boshida agrar tizim meros bo'lib qolgan infratuzilma, ishlab chiqarish intizomi va kadrlar tayyorlashning sobiq ittifoq davriga xos standartlari bilan yangi iqtisodiy

realiyalar o'rtasida keskin nomutanosiblikka duch keldi. Fermer xo'jaliklari, shirkat va dehqon xo'jaliklari o'rtasida mehnat taqsimoti va mas'uliyat chegaralari yangicha shakllana boshlagan sari mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasi muammosi ham o'zgardi: agronomik bilimning o'zi yetarli bo'lmay, iqtisodiy hisob-kitob, shartnomaviy munosabatlar, resurs tejamkorlik, risklarni boshqarish kabi ko'nikmalar talab etildi. Shu ma'noda kadrlar modernizatsiyaning "yumshoq infratuzilmasi" sifatida namoyon bo'lib, texnik yangilanishning iqtisodiy samarasini ochib beruvchi vositaga aylandi. Agrar tarixshunoslikda modernizatsiya jarayonlarida inson kapitalining hal qiluvchi ahamiyati alohida ta'kidlanadi, chunki texnologiya faqat uni qabul qiladigan va moslashtiradigan subyektlar mavjud bo'lgandagina barqaror natija beradi. O'zbekiston tajribasi ham aynan shu qonuniyatni tasdiqlaydi.

2000-yillar davomida agrar siyosatda institutsional barqarorlashuv kuchaygani sari mutaxassis kadrlarning roli "saqlab turuvchi" emas, balki "o'zgartiruvchi" resurs sifatida talqin qilina boshladi. Qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirish, seleksiya va urug'chilikni yaxshilash, chorvachilikda mahsuldor zotlarni kengaytirish, suv resurslari taqchilligi sharoitida sug'orish tizimlarini optimallashtirish kabi yo'nalishlar bevosita bilimga tayanuvchi boshqaruvni talab qildi. Shu bosqichda agrar ta'limning mazmuni va amaliyot bilan aloqadorligi masalasi dolzarb bo'ldi: oliy ta'lim muassasalari berayotgan nazariy tayyorgarlikni hududiy ishlab chiqarish muammolari bilan bog'lash, tajriba xo'jaliklari va laboratoriyalarni modernizatsiya qilish, malaka oshirish tizimini qayta ko'rib chiqish zarurati kuchaydi. Ta'lim tizimining bunday moslashuvi modernizatsiyaning "tuzilmaviy" natijalariga ta'sir etdi, chunki bozor sharoitida kadrlar oqimi mehnat bozoridagi talab bilan mos kelmasa, texnologik yangilanish ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikka to'liq aylanmaydi.

2010-yillardan boshlab modernizatsiyaning mazmuni sezilarli darajada murakkablashdi: nafaqat mahsulot hajmi, balki sifat, logistika, qayta ishlash, qiymat zanjiri va eksport standartlariga moslik masalalari oldinga chiqdi. Bu esa mutaxassis kadrlarni an'anaviy ishlab chiqarish kompetensiyalaridan tashqari, standartlashtirish, sertifikatlash, fitosanitariya nazorati, raqamli hisob, marketing va agrobiznes rejalashtirish kabi yo'nalishlarga ham olib kirdi. Bunday ko'p qirrali talablar sharoitida "kadrlar tayyorlash zanjiri" tushunchasi markaziy o'rin egallaydi: maktabdan boshlab kasbga yo'naltirish, kasb-hunar va oliy ta'lim, amaliyot, malaka oshirish, ilmiy-tadqiqot bilan integratsiya hamda ishlab chiqarishda doimiy konsultatsiya mexanizmlarining uyg'unligi muhimlashdi. Ayniqsa ilmiy maslahat xizmati, ya'ni ilmiy muassasalar va ishlab chiqaruvchi subyektlar o'rtasidagi bilim transferi kanallari modernizatsiya uchun tezkor "ko'priklarni" vazifasini bajardi. Xalqaro tajribada bunday extension tizimlari agrar innovatsiyalar tarqalishini tezlashtirishi, resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etishi va fermer qarorlarining sifatini oshirishi qayd etiladi [6]. O'zbekiston sharoitida ham bilim transferi mexanizmlarining barqaror ishlashi hududlar kesimida farq qilgani sababli modernizatsiya natijalari notekis ko'rinish oldi.

2017-yildan keyingi davrda agrar islohotlar chuqurlashgani sari kadrlar masalasi ikki yo'nalishda bir paytning o'zida keskinlashdi. Birinchidan, boshqaruv va rejalashtirishda ma'lumotlarga tayangan qaror qabul qilish, suv hisobini yuritish, yer resurslarini kadastr asosida boshqarish, agroteknika tadbirlarini raqamli monitoring qilish kabi yo'nalishlar kengaya boshladi. Bu, o'z navbatida, agroinformatika, geoinformatsion tizimlar, masofadan zondlash ma'lumotlarini talqin qilish ko'nikmalariga ehtiyoj tug'dirdi. Ikkinchidan, intensiv texnologiyalar va klasterlashuv amaliyoti kuchaygan sari menejment, mehnat unumdorligi,

shartnomaviy munosabatlar va qiymat zanjiridagi muvofiqlashtirish bo'yicha malakali kadrlar talab qilindi. Mazkur holat modernizatsiya "texnik loyiha" emas, balki institutsional o'zgarishlar, bozor signallari va inson kapitali o'rtasidagi o'zaro ta'sirli tizim ekanini ko'rsatadi. Shu nuqtada rus iqtisodiy tarixshunosligida modernizatsiyaning kadrlar bilan ta'minlanishi masalasi ijtimoiy institutlar barqarorligi bilan birga talqin qilinadi, chunki kasbiy standartlar va mehnat intizomi tashkiliy madaniyat orqali shakllanadi. O'zbek agrar tizimida ham "tashkiliy madaniyat"ning o'zgarishi, ya'ni yangi boshqaruv uslublarini qabul qilish kadrlarning tayyorgarligi va motivatsiyasi bilan bevosita bog'liq bo'ldi.

Tadqiqot nuqtayi nazaridan eng muhim masalalardan biri hududiy ixtisoslashuv va kadrlar siyosati o'rtasidagi moslikdir. O'zbekistonning tabiiy-iqlim zonalari, suv ta'minoti, tuproq tarkibi hamda ekinlar tarkibi hududlar bo'yicha keskin farqlanadi. Shuning uchun kadrlar tayyorlashning "yagona namunasi" ko'pincha amaliy ehtiyojni qoplay olmaydi: masalan, suv tanqis hududlarda irrigatsiya va suvni tejovchi texnologiyalar bo'yicha muhandislik kompetensiyalari ustuvor bo'lsa, intensiv bog'dorchilik va issiqxona xo'jaligi rivojlangan joylarda fitopatologiya, agroximiyaviy tahlil, biologik himoya va logistikani bilish muhimlashadi. Ayni vaqtda kadrlar migratsiyasi ham modernizatsiya natijalariga ta'sir qiluvchi omildir: malakali mutaxassislar hududlar o'rtasida notekis taqsimlanganda bilim transferi uziladi va ishlab chiqarish risklari ortadi. O'zbekiston olimlari agrar sohada samaradorlik oshishi uchun kadrlar bilan ta'minlash, ilmiy asoslangan agrotexnika va iqtisodiy rag'batlarning birgalikda ishlashini zarur shart sifatida ko'rsatadi. Demak, modernizatsiya siyosati doirasida kadrlar masalasi alohida yo'nalish emas, balki resurslar boshqaruvi, investitsiya siyosati va ilmiy-texnik taraqqiyot bilan integratsiyalashgan kesishma maydondir.

2020–2025-yillar davri global ta'minot zanjirlari o'zgarishi, iqlimiy risklar va resurslar narxining tebranishlari fonida agrar modernizatsiya uchun yangi talablarni yuzaga chiqardi. Bu sharoitda mutaxassis kadrlarning moslashuvchanligi, ya'ni yangi texnologiyani tez o'zlashtirish, risklarni baholash, muqobil agrotexnologiyalarni sinash, hamkorlikda boshqarish va ishlab chiqarish intizomini saqlash kabi sifatleri hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. Mazkur davr tajribasi shuni ko'rsatadiki, kadrlar tayyorlash tizimi faqat diplom berish bilan chegaralanib qolsa, modernizatsiya qisqa muddatli tashqi investitsiya yoki texnika yangilanishi darajasida qolib ketadi. Barqaror natija esa ilmiy-tadqiqot, ta'lim va ishlab chiqarishning uch tomonlama hamkorligi, ya'ni bilim yaratish, uni tarqatish va amaliyotga moslashtirish jarayonlari uzluksiz yo'lga qo'yilganda yuzaga keladi. Xalqaro rivojlanish tadqiqotlarida ham inson kapitaliga sarmoya va institutsional sifat agrar o'sishning uzoq muddatli drayveri ekanligi asoslanadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, 1991–2025-yillarda O'zbekiston qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish jarayonida mutaxassis kadrlar texnologik yangilanishni ishlab chiqarish amaliyotiga "tarjima" qiluvchi, hududiy sharoitga moslashtiruvchi va boshqaruv qarorlarini asoslovchi asosiy omil bo'lib xizmat qildi. Tadqiqot natijalari kadrlar tayyorlash zanjiri qanchalik uzluksiz va mehnat bozori talabi bilan mos bo'lsa, modernizatsiya natijalari shunchalik barqaror bo'lishini ko'rsatadi. Shuningdek, bilim transferi mexanizmlari va hududiy ixtisoslashuvni hisobga olgan kadrlar siyosati agrar islohotlarning amaliy samaradorligini oshiradi. Demak, modernizatsiyaning kelgusida chuqurlashtirish uchun kadrlar masalasini ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi doirasida tizimli ravishda boshqarish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Raximov R. A. O'zbekistonda agrar islohotlar va qishloq xo'jaligi samaradorligi. Toshkent: Fan, 2016. 240 b.
2. Abduqodirov A. M. Agrar iqtisodiyot va fermer xo'jaliklarini boshqarish. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018. 312 b.
3. Серова Е. В. Аграрная экономика: учебник. Москва: Издательский дом ВШЭ, 2019. 520 с.
4. Нуреев Р. М. Экономическая история: институты и модернизация. Москва: Норма, 2017. 416 с.
5. Hayami Y., Ruttan V. W. Agricultural Development: An International Perspective. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985. 506 p.
6. Anderson J. R., Feder G. Agricultural Extension: Good Intentions and Hard Realities. Washington, DC: World Bank, 2004. 36 p.
7. World Bank. World Development Report 2008: Agriculture for Development. Washington, DC: The World Bank, 2007. 386 p.
8. Komilov, O. K. (2019). IMPLEMENTATION OF NEW LANDS AND STRENGTHENING OF COTTON MONOPOLY IN UZBEKISTAN (1950-1970). *Актуальные научные исследования в современном мире*, (10-3), 40-43.
9. Komilov, O. K. (2023). IRRIGATION WORKS IN UZBEKISTAN IN THE PERIOD OF SOVIET GOVERNMENT. *Confrencea*, 5(05).
10. Komilov, O. (2025). O 'ZBEKISTONDA IRRIGATIYA-MELIORATSIYA ISHLARI (1950-1990). *Socio research*, 1(202501).